

Interreg

Románia-Magyarország

Európai Regionális Fejlesztési Alap

EUROPAI UNIÓ

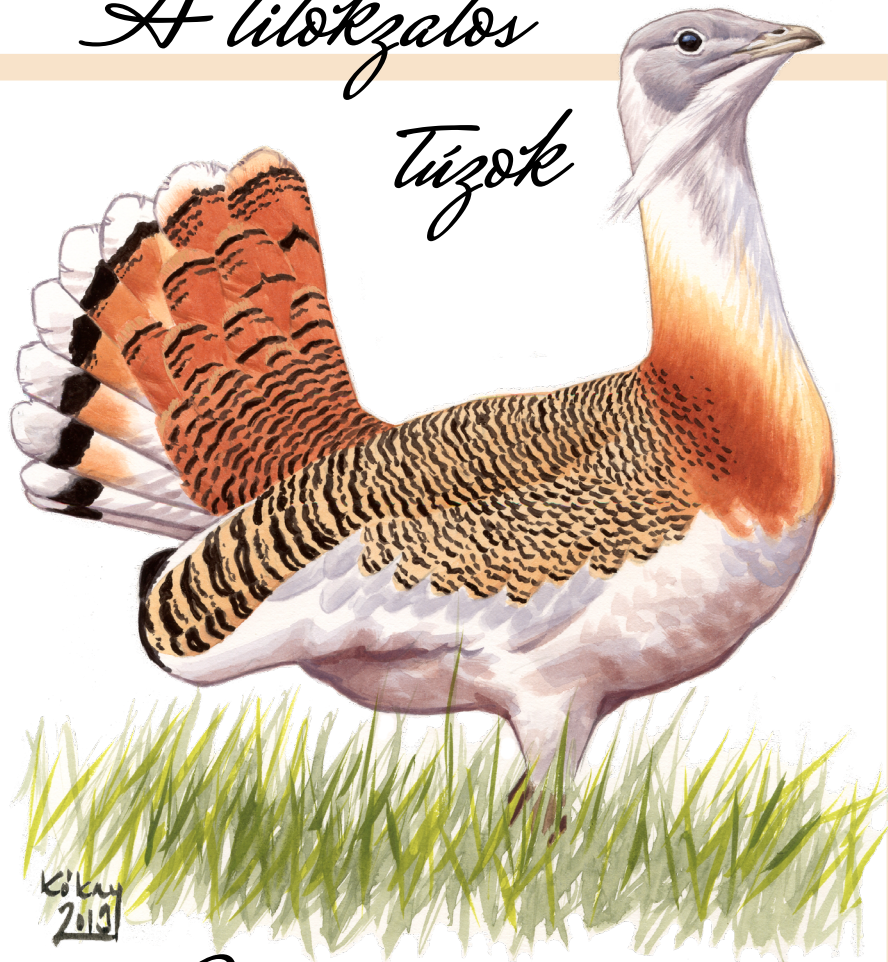
Nature Corner
ROHU-14
2014-2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

A Titokzatos

Tűzok

Nagyszalontán

Partnerség egy jobb jövőért

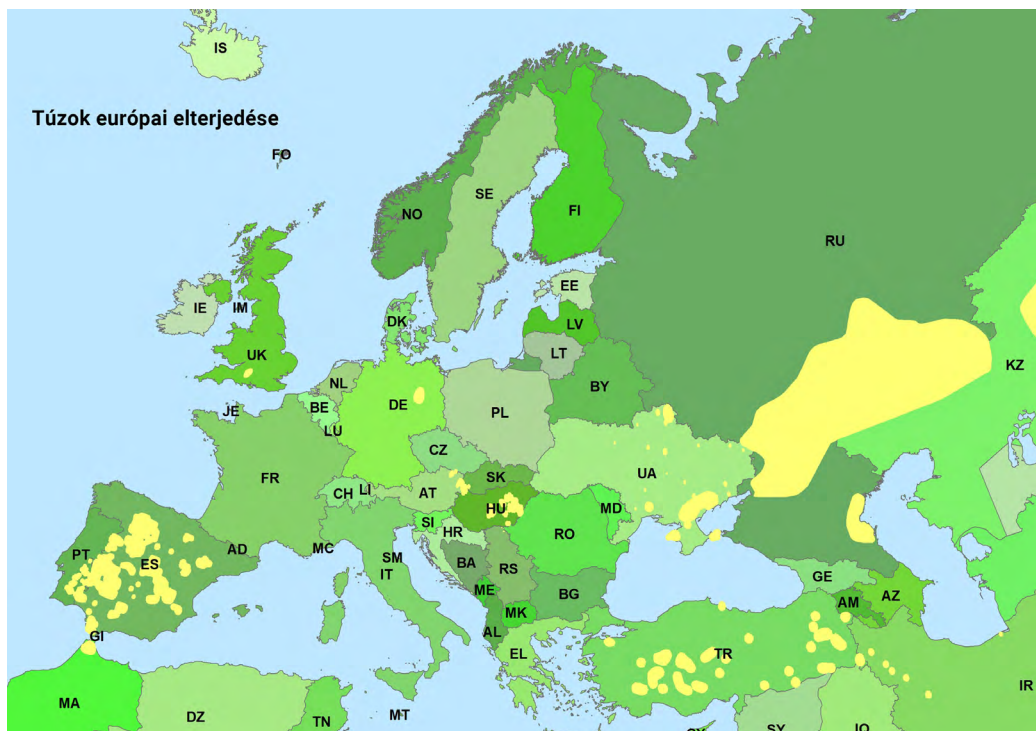
www.interreg-rohu.eu

Mi a helyzet a túzokkal?

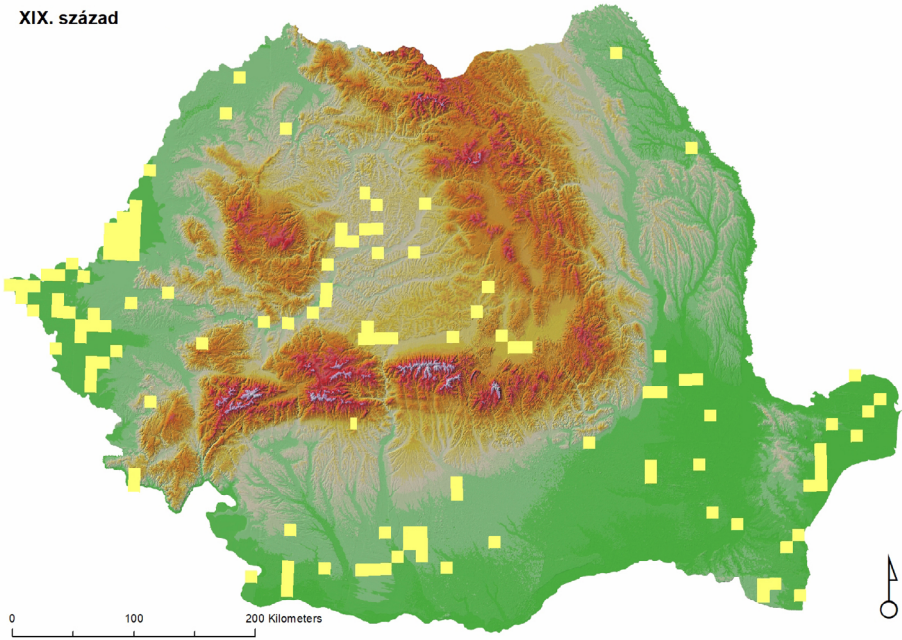
A túzok (*Otis tarda*) ugyan a legnagyobb termetű röpképes madarunk, de nagyon nehéz meglátni, mivel nagyon óvatos, kerüli az ember közelségét. Rejtőzködésében színezete is segíti. Valaha a vadászok számára a szárnyasok nagyvadjának számított, mára a veszélyeztetett madarak egyik emblemikus figurájává vált.

Világszerte veszélyeztetett faj, csak nemzetközi összefogással őrizhetjük meg. Egykor összefüggő élőhelyeinek feldarabolódása, illetve megszűnése miatt az 1950-es évek közepére Európa legtöbb részén kipusztult. Mára csupán az Ibériai-félszigeten, a Kárpát-medencében, Németországban és Ukrajna, valamint Oroszország síkvidéki élőhelyein maradtak fenn populációi. A közép-európai állományok nagyon sérülékenyek, ugyanis elszigetelődtek egymástól. Példa erre a XX. század elején még összefüggő Kárpát-medencei állomány, amely mára erősen fragmentálódott. Ennek legfőbb oka az intenzívvé vált mezőgazdasági termelés, a gyepterületek beszántása, valamint az infrastrukturális fejlesztések térnyerése. Az Európai Unióban jelenlegi élő populáció 31-36 ezer példányra tehető. Több olyan nemzetközi egyezményben szerepel, mint szigorúan védendő faj, amit Románia is aláírt^[1].

^[1]Európai Unió madárvédelmi irányelvének I. melléklete, Berni Egyezmény* II. függeléke, Bonni Egyezmény*, CITES – Washingtoni Egyezmény* - I. függeléke

XIX. század

4
•
•
•

A mai Románia területén a XIX. században a Bánságban, Partiumban, az Erdélyi-medencében, Havasalföldön és Dobrudzsában is több stabil populációja volt, de még Moldvában is előfordult néhány helyen. A XX. század elején szinte teljesen eltűnt az Erdélyi-medencéből, de a Bánságban, Dobrudzsában és Havasalföldön is drasztikusan csökkent állománya. Minden jel arra mutat, hogy ehhez a hirtelen állománycsökkenéshez döntően hozzájárult az 1921-es földreform, amikor a nagybirtokokat feldarabolták. A tűzok nagyon érzékeny az emberi jelenlétre, 250 méternél közelebb nem tűri el közelségét. A földek feldarabolásával megnőtt a tulajdonosok száma, sokkal több ember járt ki a földekre, amivel jelentősen megnőtt a zavarás. Ezt már csak tetézte, hogy a lakosság fokozott mértékben fogyasztotta az eleve megritkult tűzokot. 1938-ból ismert adatok szerint, egy év alatt 740 tűzokot ütöttek agyon országsszerte a parasztok², ami már akkor is jelentős hányada lehetett a hazai populációnak. Ezt úgy tudták megtenni, hogy télen, amikor a csapadék ráfagyott a madarak tollazatára, azok nem tudtak elrepülni. Ezt a periódust követően is folyamatosan csökkent a hazai populációk mérete. Ennek oka elsősorban a gépesített mezőgazdaság térnyerésében keresendő. Ezen felül a kommunizmus alatt, ami gyepet csak lehetett, beszántották és szántóföldi művelés alá vontak. Így a tűzok természetes élőhelyei is feltörésre kerül-

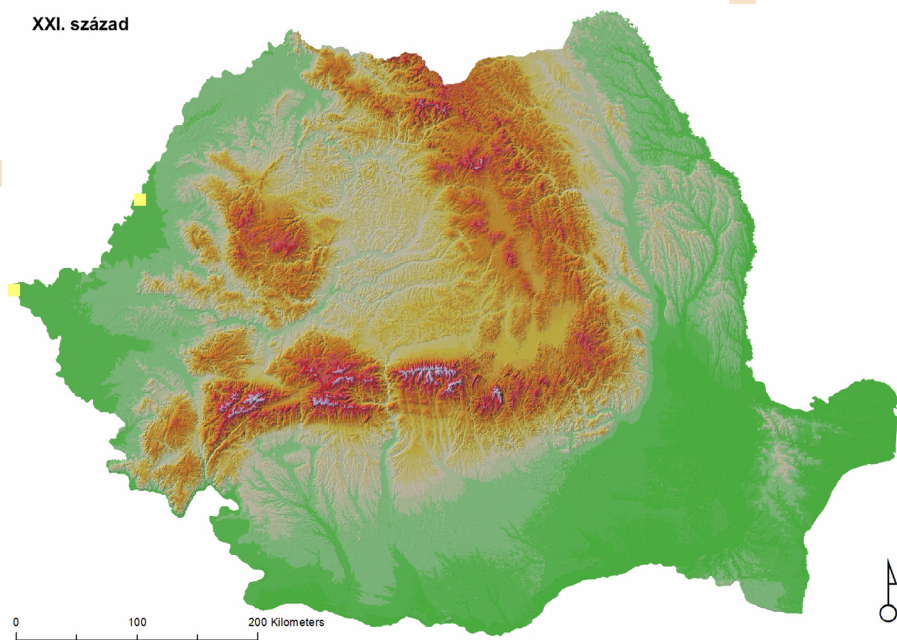
tek. Az 1950-es évekre hozzávetőlegesen már csak ezer túzok élt az országban. Az 1980-as évek elejére csupán három térségben, a Partiumban, a Bánságban és Havasalföldön maradt meg néhány megfogyatkozott létszámú populáció, amik az évtized végére, legalábbis a hivatalos vadászati adatok szerint, már kihaltak.

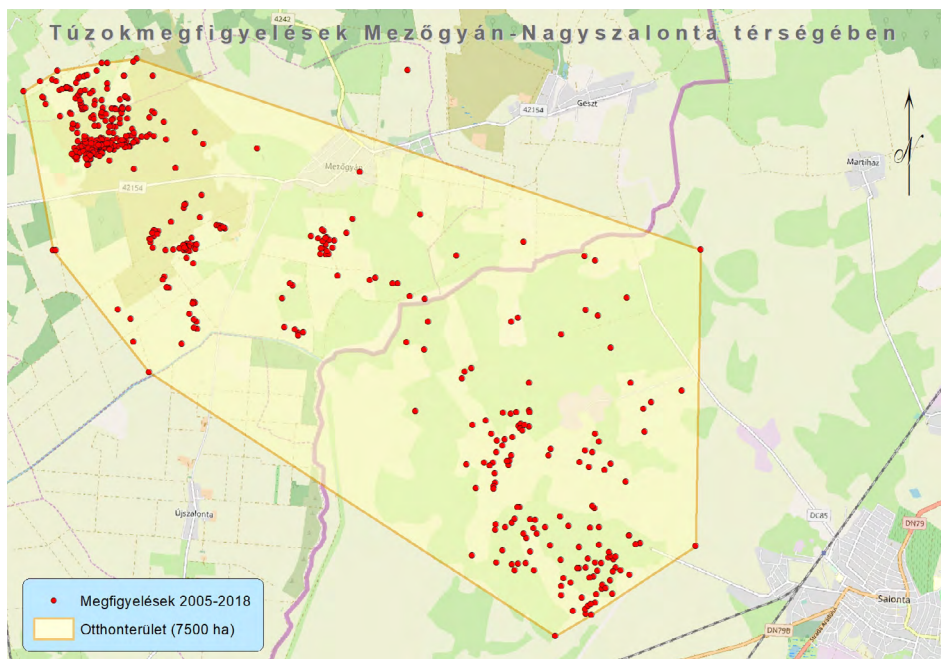
Annak ellenére, hogy a nyolcvanas évektől kezdődően kipusztultnak hitték a túzokot az országban, hivatalosan 1993-ig szerepelt a vadászható fajok listáján.

Aszalontai állomány jó eséllyel soha nem tűnt el valójában. Az ellentmondás a helyiek emlékezete szerint abban keresendő, hogy a szalontai vadásztársaság nem jelentette le az itt megfigyelt túzokokat, hogy az akkori rezsim előljárói, kifejezetten a vadászatairól is elhíresült diktátor, Ceaușescu, ne lőjék ki az utolsó állományt is.

Jelenleg a szalontai túzokállomány az egyetlen életképes populáció Romániában. Ezen kívül csak a Bánság szerb-román határvidékén figyelhető meg alkalmanként legfeljebb néhány példány, de ez utóbbi populáció, aminek a jelenlegi törzsterülete a Vajdaságban található, Mokrin körül, sajnos a kipusztulás szélén áll. Mindkét populáció a Kelet-Pannon állományhoz tartozik, amely magában foglalja a Dunától keletre és Kárpátoktól nyugatra élő madarakat. A Kelet-Pannon állomány több fragmentálódott szubpopulációból áll. Ezek szerencsére nem

XXI. század

6
 :
 :

szigetelődtek el teljesen egymástól, van némi átjárás közöttük. Több esetben is megfigyeltek Dévaványán gyűrűzött madarakat más, szomszédos térségekben, de tudomásunk van egy olyan kiskunsági példányról is, amely a Tiszától keletre lévő élőhelyeken is megfordult. Ezeknek az információknak az alapján kijelenthetjük, hogy a kiskunsági, hortobágyi, bihari, dévaványai és szalonta-mezőgyáni állományok (más néven kis-sárréti állomány) között van kapcsolat. Ez azért nagyon fontos, mert a szubpopulációk nem lesznek belterjesek, azaz genetikai állományuk nem romlik le, ami nélkülözhetetlen a faj hosszútávú fennmaradásához.

A mai szalontai és mezőgyáni határban megfigyelt madarak egy közös szubpopulációt alkotnak. Szalontán egy-egy megfigyelés alkalmával 1-40 tuzokot lehet látni. A madarak rendszeresen dűrögnek a szalontai dűrgőhelyeken, valamint az év minden időszakában megfigyelhetők, amikor a gyepeken és mezőgazdasági területeken táplálkoznak. Szinte teljes bizonyossággal állíthatjuk, hogy költenek is, igaz erre nézve még csak közvetett bizonyítékaink vannak.

Megjelenése

Mérete a pulykáéhoz hasonló. A kakasok³ sokkal nagyobbak a tojóknál⁷, akár a 16 kg-os testsúlyt is elérhetik, míg a tojók tömege csupán 4-6 kg. Ugyan röpképesek, de erős futólábainak köszönhetően, amelyen csupán három lábujj⁶ található, rengeteget mozognak a talajon. Tollazatuk szürkésbarna, a kakasok mellén és szárnyfedőin vörhenyesek, a tojók halványabb színezetűek. A hímeknek a torok két oldalán és a csőrkáva tövénél világos bajusztollai⁵ vannak. Ezek kb. 20 cm hosszúságú módosult tollak, amelyeket a kakasok tél elején kezdenek el növeszteni, és tavasszal, a dürgési periódusban lesznek a leghosszabbak. A kakasok bajusztollainak mérete dominancia jelzés, hossza összefügg a tömegükkel, és szerepük elsősorban abban rejlik, hogy a hímek között a dürgési periódusban kialakuljon egy rangsor, valamint figyelmeztető jel a többi, esetleges agresszív szándékú, kakas irányába. A kakasoknak násztollazatban nyakpajzsuk is van.

A fiatal csibék⁴ tollazata sárgásbarna, fekete csíkokkal vagy foltokkal tarkítva, így teljesen beleolvadnak a környezetükbe. A szárny és faroktollak 18-20 napos korban kezdenek fejlődni, 40 naposan érik el röpképességüket.

9
:
:

Élőhelye és vonulása

Tradicionális élőhelye az eurázsiai füves pusztákon⁸ van, de az extenzíven művelt mezőgazdasági területekhez is tudott alkalmazkodni. Az intenzív mezőgazdasági termeléshez viszont már csak részben.

Az egykor füves puszták jellemző madara mára sok helyen főként az agrártájhoz kötődik. Térségünkben elsősorban olyan mozaikos területeken fordul elő, ahol egyaránt talál gyepeket és általa kedvelt mezőgazdasági kultúrákat, mint amilyenek a pillangósok (lucerna, lóhere), a repce vagy az őszi gabona¹². Igényli az élőhely zavartalanságát is. Dürgőhelyei (násztánc helyei) nálunk gyepterületeken vannak, de fészket jobbra az általa preferált növénykultúrákban kapar. Élnek olyan populációi is Európában, ahol már egyáltalán nincsenek gyepek, és kizárólag az agrárkörnyezetvédelmi támogatásoknak köszönhetően tudtak megmaradni. Ezeknek a populációknak már a dürgőhelyei is mezőgazdasági területeken vannak, szántón, parlagon, ugaron. A mi madaraink ebből a szempontból szerencsések, mivel még rendelkezésükre állnak gyepek.

10
⋮

Többnyire állandó madár. Télen is ugyanazokon a területeken marad, amennyiben rendelkezésére áll megfelelő táplálék. A repce télen is zöldellő levele¹⁰ ma már szinte nélkülözhetetlen a túzokok átteleléséhez, de a lucernát is kedveli. Egy-egy jó téli táplálkozóhelyre, akár ötven kilométeres körzetből is érkehetnek a madarak.

Ha a vastag hó vagy jégtakarás miatt nem tud táplálkozni, akkor kénytelen elhagyni lakhelyét. Amennyiben ez a kedvezőtlen időjárás a tél elején köszönt be, vonulási ösztöne aktiválódik és a Balkánon vagy a Mediterráneumban tölti a telet. A tél közepétől előforduló zordabb időjárás inkább csak rövid távú elvándorlásra készíti.

Vonulás során nagyon sok madár elpusztul. Ezeket a veszteségeket főként az elektromos légvezetékeknek való ütközés és az átvonulási területeken történő orvvadászat okozza. Az állomány megőrzése érdekében fontos helyben tartani a madarakat, amelyeknek túlélési esélye a téli táplálék biztosításával jelentősen megnövekszik.

12
:
:

A nagyszalontai tűzokállomány

A nagyszalontai tűzokállomány a gyepek⁸ mellett a repcevetéseket¹¹, lucernásokat, kalászos gabona¹² parcellákat és parlagon hagyott területeket, jóval ritkábban a kukorica és napraforgó földeket használja.

Ezek megfelelő aránya nagymértékben hozzájárul ahhoz, hogy Nagyszalonta határában még ma is létezik egy életképes populáció.

A gyepek megőrzésének jelentős szerepe van, mivel nagyon fontos szaporodó és pihenőhelyek a tűzok számára, a kakasok látványos dűrgése is itt történik. A repce jelenti számukra a legfontosabb táplálékforrást télen. Ezt az is mutatja, hogy a megfelelő helyeken lévő szalontai repcések szinte mindegyikében találunk tűzok ürüléket. A lucernások költő és táplálkozóhelyként is fontosak. Ha valamely évben, például extrém szárazság miatt, tönkremennek a repceültetvények, a lucerna jelentősége ugrásszerűen megnő, főként mint téli táplálékforrás. A parlagon hagyott területek, zöld ugarok is számottevőek lehetnek a tűzok számára, elsősorban táplálkozóterületként és fészkelőhelyként. A kalászos gabona parcellák a leggyakoribbak közé tartoznak Szalonta környékén. Ez a kultúra prominens alternatív fészkelőhely lehet. A kukoricások és napraforgó földek a növényzet magassága miatt kevésbé fontosak, esetleg a vedlési időszakban lehet jelentőségük, amikor a madarak búvóhelyként használják őket, vagy forró nyári napokon, amikor árnyékkal szolgálnak.

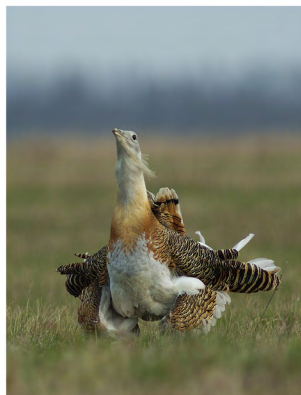
Szaporodás, utódnevelés

A túzok szaporodási időszaka a kakasok jellegzetes násztáncával, a dürgéssel kezdődik, jellemzően március-áprilisban. A kakasoknak hagyományos dürgőhelyeik vannak, ezeken belül jelölik ki az egyedi territóriumukat, amit leknek neveznek. A lekek kijelölése úgy történik, hogy a kakasok gyakori körülrépüléssel jelölik a "tánchelyüket". Ez akár már február végén is megtörténhet. Minden kakasnak saját helye van, új egyed érkezése vagy az ivaréretté vált fiatal kakasok megjelenése okozhat kisebb konfliktusokat¹⁴. A hímek négy-öt, a tojók három-négy éves korukban válnak ivaréretté.

A dürgés során a kakas olyan testhelyzetet vesz fel, amelynek hatására valamennyi fehér tolla a test felületére kerül, s ennek révén kilométerekről láthatóvá és tyúkok számára vonzóvá válik.

A póz kialakítása 5-6 másodperc alatt történik meg, majd közel fél percig marad ebben a pozícióban. Ezalatt a kakas illegeti magát, táncol (nyolcad fordulatokat tesz, majd egyet-egyed lépked). Ezt két-három perc szünet követi, ezután veszi fel újra ezt a pózt. Erre a szünetre azért van szükség, mert a légzacskóban lévő közel 10 liter levegőt ennyi idő alatt tudja kiüríteni.

A tyúkok a számukra legvonzóbb kakast választják ki, és felkeresik a lekben. A kakas ilyenkor szárnyát lebegtetve körbejárja a tyúkot és ha az hajlandó vele párosodni, akkor leül a kakas elé és megtörténik a *párzás*. Ezt követően a

A dürgésnek jellegzetes lépései vannak:¹³

- a kakas összezárt farkát a hátára fekteti – ezáltal fehér alsó farkfedői kerülnek felszínre – és torokzacskóját kissé felfújja,
- teljesen felfújja a torokzacskót és leengedi szárnyait. A nyakfelfújással feje egyre hátrébb kerül, bajusztollai az égre merednek,
- a Z alakban lelógatott szárny alsó karja hátrafeszül, így a fehér könyök-tollak bokrétaaként kinyílnak, a kis és közepes szárnytollak előrecsapódnak, eltakarva a barna tollakat.

kakas folytatja a dürgést újabb tyúkokra várva. Az erősebb kakasok több tyúkkal párzanak, a gyengébbeknek kevesebb vagy akár csak egy jut, de az is előfordulhat, hogy tyúk nélkül maradnak.

A tüzoknál nem lehet igazi párkapcsolatról, de még hámról sem beszélni, a tyúkok több kakassal is párosodhatnak, a domináns kakasok pedig több tyúkkal.

Ebben az időszakban az ivaréres előtt álló kakasok is készülnek a „felnőtt korra” és gyakorolják a dürgést. Ezt eleinte még egyáltalán nem élesben végzi, de feltétlenül szükséges ahhoz, hogy testük elérje a dürgéshez szükséges adottságokat. Ilyenkor a torokzacskó és a nyak bőre még nem elég rugalmas ahhoz, hogy fel tudja fújni, a szárnyait sem képes teljesen kifordítani. A dürgésben is gyakorlat teszi a mestert, ezért a fiatal kakasok is szorgalmasan gyakorolnak, sőt előfordul az is, hogy az éppen párosodó öregekhez mennek és kíváncsian figyelik az „eseményt”.

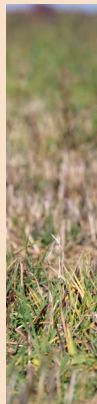
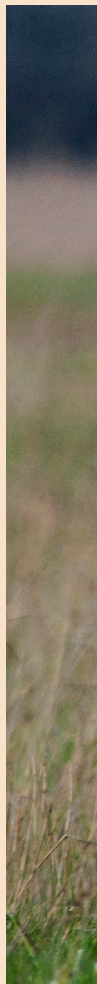

A párzás után a tyúk elhagyja a leket. A kakasok a párzási időszak után a lekhatarán vagy néhány kilométeres körzetében foglalnak maguknak territóriumot. A tyúkok a lektől távolabb vagy a kakas territóriumán belül csoportosan fészkelnek. Vannak tyúkok, akiknek konkrét, állandó fészkelőhelye van. A kakasok igyekeznek a tyúkok közelében maradni arra az esetre, ha meghiúsulna a költés. Ilyenkor újra párosodnak a tyúkkal. Évente egyszer költenek, de ha valami miatt tönkremegy a fészek, akkor újabb fészkelj lerakása történik, amit sarjűfészkeknek nevezünk. Ekkor csak egyetlen tojásuk van.

A fészek helye legtöbbször gyepen, parlagon vagy lucernásban¹⁶ van, de valamilyen szalmás gabona táblában is lehet. A hely kiválasztásában a vegetáció magassága a meghatározó a tyúkok számára, fontos számukra a megfelelő magasságú takarás. A fészek egy 30-40 cm átmérőjű, földbe kapart, egyszerű talajmélyedés. Az átlagosan két (1-3) tojást a csupasz mélyedésbe rakják. Az agrár élőhelyeken a fészkelj átlagos mérete nagyobb, mint a természetesen helyen fészkelőké, valószínűleg a jobb táplálékellátottság miatt. A tojások olívizöld színűek, barna foltokkal. Ez a szín lehetővé teszi, hogy a tojások jól beleolvadjanak a környezetbe. Előfordulhatnak égszínkék tojások is. Ezek a tyúk első terméketlen ún. szűztojásai vagy egyszerűen csak festékhiányos termékeny tojások. A tyúk akkor kezdi meg a 24-26 napig tartó kotlást¹⁵, amikor az összes tojást lerakta. A kotlás alatt a tyúk a fészek néhány tíz, esetleg száz méteres körzetében keres táplálékot. A fiókák fészekahagyóak, ami azt jelenti, hogy nagyon fejletlen (vannak tollaik, tudnak mozogni) kelnek ki a tojásból és néhány óra elteltével már tipegve követik anyjukat.

Kéthetes korukig az anyjuk eteti őket²⁰, utána már önállóan táplálkoznak, de többnyire a fészek közelében maradnak. A fiókák 7-8 hetes¹⁷ korukban már tudnak repülni, de a család az őszi csapatba állásig együtt mozog. A legújabb telemetriás eredmények azt sejtetik, hogy a már nagy, jó ideje röpképes fiókák is legszívesebben csak gyalogolnak, ráadásul egészen kis területen, és csak akkor repülnek, ha rákényszerülnek. A csibék közel fele azonban ezt a periódust már nem éli meg. Ez a jelenség csak részben tudható be a természetes ellenségek predációjának, főként az intenzív, gépesített mezőgazdasági munkavégzés (arató, gépi kaszálás) következménye.

Ősszel, az egy területen költő tyúkok a fiatal madarakkal közösen táplálkoznak és mozognak. A felnőtt kakasok egy külön csapatot alkotnak. A két csapat sokszor egymáshoz közel, de elkülönülten táplálkozik, bár kemény telek esetén előfordulhat, hogy összeállnak.

17
:
:

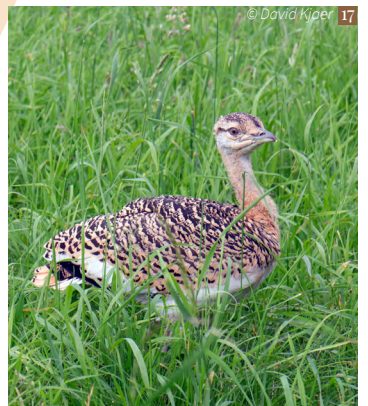
© David Kjaer 15

© Motkó Béla 16

© David Kjaer 17

Szaporodás és utódnevelés Nagyszalontán

Nagyszalontán a fő dűrgőhely egy legelő, ami a város és az országhatár között fekszik. Ezt a gyepet szarvasmarha és juh legelőként is hasznosítják.

Atúzokok jobban szeretik azt a részt, ahol a birkák legelnek, mert ott alacsonyabb a fű és ennek köszönhetően jobban látszanak a dűrgő kakasok. A jobb láthatóság kedvéért nem csak az alacsonyabb füvet, hanem a magasabban fekvő részt is választják, innen ők is jobban kilátnak. Másodlagos dűrgőhelyek vannak még gyep és szántó alkotta mozaikos területeken is. A lekek gyepeken vannak.

Az utóbbi tíz évben Szalonta térségében a legnagyobb megfigyelt dűrgő csapat három kakasból és négy tyúkból állt, az álmány fő dűrgőhelye a mezőgyáni határban, Magyarország területén van. A párzást követően a dűrgőhely közelében lehet tyúkokat megfigyelni, amint fészkelőhelyet keresnek. A 2018-ban talált feltételezhető költőhely egy gyep által körülölelt búza parcellában volt.

Táplálkozás

A túzok **mindenevő**, zöld növényi részekkel, magvakkal, ízeltlábúakkal, csigákkal, kisméltósokkal, de akár madárfiókákkal is táplálkozik. A **táplálék összetétele időszakosan változik**, amelyet befolyásol a rendelkezésre álló kínálat, valamint széles táplálékkínálat idején a táplálékigénye.

Kora tavasszal nagyobb arányban fogyaszt növényi táplálékot, mivel az áll nagyobb mennyiségben rendelkezésre. Ilyenkor jelentős arányban fogyasztja a repce, lucerna és búza zöld részeit. **Májustól** jelentősen nő az ízeltlábú táplálékkínálat és ezzel együtt nagyobb arányban jelennek meg a túzok táplálékában is egészen ősziig. A fehérjében gazdag táplálék fontos számára a szaporodási időszakban, de különösen a nyár folyamán történő teljes vedléshez, mert a tollazat növesztéséhez sok fehérjére és energiára van szükség.

Őszől¹⁹ egyre nagyobb arányban eszik ismét növényi táplálékot. Őszi vetések hajtásait, gabonafélék magvait, különböző zöld növényi részeket, de legszívesebben repcét fogyaszt. **Télen** is az őszihez hasonló a menüje, ha rendelkezésre áll, akkor repcétáblákon telet át. Ha hó borítja a tájat, akkor az őzekhez csatlakozik és az általuk kikapart táplálékot fogyasztja.

A fiókák táplálkozása eltér a kifejlett egyedekétől. Két hetes korukig kizárólag rovarokat esznek, amely biztosítja számukra a növekedéshez szükséges energia és fehérjeforrást. A növényi táplálékot nem is tudja megemészteni, mivel ebben a zsege korban még nem alakult ki a bélrendszerükben a növényi táplálék lebontásához szükséges baktériumflóra. Ezért a növényi részek fogyasztására fokozatosan térnek át.

Mint Európa más területein, **Nagyszalontán** is kiemelkedő szerepe van mezőgazdaságnak a túzok szempontjából. Az alkalmazott agrotechnikák, a parcellák mérete és a kultúrnövények összetétele meghatározó számára. A gyepek megőrzése, lucerna és repce vetések biztosítása mellett, kiemelten fontos a vegyszermentes termelés, hiszen kellő mennyiségű rovar táplálék hiányában a fiókák nem érik meg a kéthetes kort, de a felnőtt egyedek sem tudnak kellő minőségű és energiataralmú táplálékhoz jutni a szükséges időszakokban.

Veszélyeztető tényezők, védelmi lehetőségek

Tűzokat veszélyeztető tényezők

- Mint a legtöbb fajt, a tűzokat is elsősorban az **élőhelyvesztés** veszélyezteti. Eredeti élőhelye gyepeken volt, szerencséjére tudott alkalmazkodni a kultúrnövényekhez. De a számára **alkalmas vetésszerkezet hiányában** nem tud megélni a területen.
- Az **élőhelyeinek** területének csökkenését csak tovább tetézi, hogy a megmaradó, összefüggő területek egyre kisebbek (**fragmentáció**), így már nem tudnak egy életképes populációt eltartani.

A gerinctelenek (főleg a rovarok) számának csökkenése. A rovar táplálék hiánya a felnőtt egyedek számára is hátrányos, de a fiókák számára végzetes. Ez a hiány elsősorban a **vegyszerezés**²¹ számlájára írható.

- A különböző típusú **zavarás**. Ilyenek lehetnek például a különböző mezőgazdasági munkálatok, terepmotorozás, quadozás vagy csupán az emberi jelenlét. Különösen a szaporodási és fészkelési időszakban érzékenyek rá. A dürgés megzavarása esetén akár elmaradhat a párzás és a tyúk terméketlen tojásokat rak le. A kotláskor történt zavaráskor pedig a tyúkok elhagyhatják a fészket. Sok esetben egyáltalán nem merészkednek vissza, vagy ha vissza is mennek, de sok ideig voltak távol, akkor kihűlnek a tojások, amiből már nem fognak fiókák kikelni.

- A fészek megsemmisítése, a tojások begyűjtése vagy a **fiókák elpusztítása**. A tojások begyűjtése már többnyire „kiment a divatból” és a fészekaljkat vagy fiókákat sem szándékosan pusztítják. Főként a gépesített mezőgazdasági tevékenységek okozzák ezeket, elsősorban aratáskor, permetezéskor illetve gépi kaszáláskor (pl. lucerna), amikor a fiókák még röpképtelenek.

Sok madár pusztul el, amikor nekirepül az elektromos légvezetékeknek²². A **közép illetve nagyfeszültségű vezetékek** jelentik a legnagyobb veszélyt a nagytestű madarak számára, így a tűzokra is.

- Sajnos ma már elmondhatjuk, hogy az eredetileg természetes **predáció** is veszélyezteti, ami antropogén hatások következtében aránytalanul megerősödött. Ennek oka, hogy a tűzok egyik ragadozójának, a rókának a populációját természetes körülmények között a farkas és a sakál szabályozza, amelyek viszont kipusztultak (farkas) vagy elenyésző számban vannak jelen (sakál), így nem tudják ellátni feladatukat. A rókák számát csökkenthetné meg a veszettség okozta elhullás, de ezt a repülőőről szórt gyógyszerek kiiktatják.
- A róka mellett a kóbor és juhászkutyák számának növekedése sem elhanyagolható veszélyeztető tényező.

A **szalontai állományt** elsősorban a gépesített mezőgazdasági munkálatok veszélyeztetik. Az öntözés és permetezés is jelentős zavarással jár. A vegyszerek kiszórása a zavarás mellett a rovarátlálékot is elpusztítja. A különböző betakarítási munkálatok, mint a lucerna gépi kaszálása vagy az árpa betakarítása veszélyt jelent a költésre. Az árpát pont akkor aratják, amikor a fiókák még röpképtelenek, így nem tudnak elmenekülni a gépek elől.

Mindezek mellett veszélyt jelent a tűzok számára nem megfelelő szántóföldi kultúrák (kukorica, napraforgó) tényérése, a mezőgazdaság intenzívvé válása, a gyepek beszántása. A nem körültekintő vadászati tevékenység, elsősorban a költési időben történő őzvak vadászat, érzékenyen érintheti. A nagy, illetve középfeszültségű vezetéksorokat a tűzokok akadálnak nézik, ezért számukra ezek élőhelyfragmentáló tényezők, valamint rossz látási viszonyok között a légvezetékeknek való ütközés a madarak pusztulását okozza...

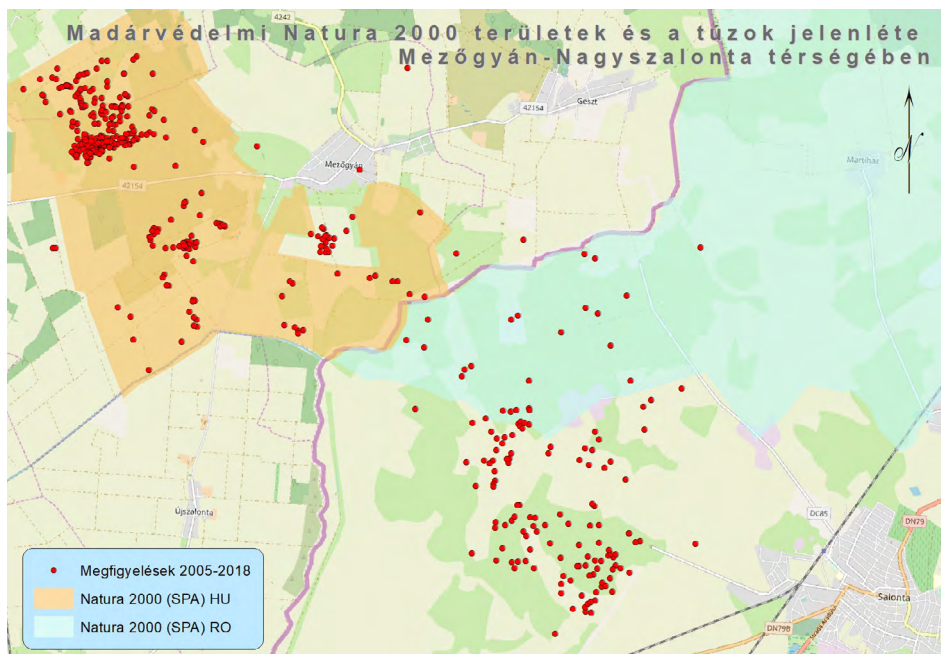

Védelmi lehetőségek

A tűzok védelme érdekében több nemzetközi akcióterv is született, sok nemzetközi egyezmény tűzi ki céljává védelmét. A nemzetközi egyezményeket aláíró országok közül legtöbbször országos fajvédelmi tervet is kidolgoztak, amelyeknek köszönhetően konkrét fajvédelmi tevékenységek is kivitelezésre kerülnek. Romániában még gyerekcipőben jár a tűzok védelme, ugyan 2017-ben történt egy intézkedés, amely kimondottan a tűzok védelmét szolgálja, tűzokvédelmi agrárkörnyezetvédelmi támogatás lépett életbe.

A vándorló, vadon élő állatfajok védelmével foglalkozó Bonni Egyezmény keretében létrejött egy memorandum a tűzok közép-kelet európai állományának védelmére (*Memorandum of Understanding on the Conservation and Management of the Middle-European population of Great Bustard*). Ezt az egyezményt Románia is aláírta 2000 novemberében a jordániai Ammanban, az IUCN világkonferenciáján.

24

Az aláíró országok a következő vállalásokat tették:

- A tűzok élőhelyének védelmét célzó programok végrehajtása. Ennek érdekében a mezőgazdasági szakpolitikában olyan támogatások bevezetése, amely a tűzokbarát mezőgazdaságot támogatja.
- A tűzok által használt élőhelyek állami vagy civil természetvédelmi tulajdonba vétele a megfelelő kezelési lehetőségek biztosítására.
- A tűzok élőhelyét érintő beruházások esetében környezeti hatásvizsgálatok elvégzése és figyelembe vétele.
- Különböző, a tűzok hatékony védelmét szolgáló kutatások megvalósítása (pl. szaporodásbiológiai, visszavadtítás és természetes ellenségek hatása).
- Határon átnyúló populációk kezelésében szoros együttműködés a szomszédos országokkal.
- A memorandum aláírói öt évente találkoznak, hogy folyamatosan frissítsék az akciótervet.

Romániában is van már néhány pozitív lépés, amely a tűzok védelmét is szolgálja:

- Romániában egyetlen **Natura 2000 területet jelöltek** a tűzok védelmére. Ez a Szalonta térségében lévő Cséffai-halastavak és Radványi-erdő (RO-SPA0097) Natura 2000 terület. Sajnos a kijelölés nem volt pontos, mert közel sem fedti le a tűzok által használt élőhelyeket. 2016-ban ugyan módosították a terület adatlapját, de a terület bővítésére történt javaslatokat nem fogadták el. Elégtelensége ellenére legalább a tűzokos élőhelyek egy részén szabályozzák a tűzokra potenciálisan veszélyes beruházásokat.
- 2017-ben végre életbe lépett egy, a Milvus Csoport által kidolgozott, agrár-környezetvédelmi (agromediú) csomag, ami jelentős támogatást biztosíthat a helyi gazdáknak, amennyiben vállalják, hogy tűzokbarát módon gazdálkodnak. Ezt a megyei APIA-nál lehet igényelni. Szalonta környékén ez egyelőre csak szántóra igényelhető, mivel gyepekre jelenleg csak a kék vércse védelmi csomag elérhető.

Natura 2000 természetvédelmi terület hálózat

Az Európai Unió természetvédelmi védett terület típusa, amelyet 1992-ben a Madárvédelmi és az Élőhelyvédelmi irányelv végrehajtására hoztak létre, az EU természetvédelmi szakpolitikájának alapköve.

A **Natura 2000 hálózat alapvető célja** az eltűnéssel fenyegetett természetes élőhelyek és a veszélyeztetett fajok hosszútávú fennmaradásának biztosítása, a biológiai sokféleség megőrzése.

A Natura 2000 ma az egyik legfontosabb eszköz Európában a biodiverzitás csökkenésének megállítására, ennek érdekében biztosítja is azoknak a természetes rendszereknek a fennmaradását, amelyek a gazdasági és társadalmi fejlődés alapját képezik. Támogatja a természetbarát vidékfejlesztést, mivel a természetvédelem nem elképzelhető a társadalom támogatása nélkül.

A Natura 2000 **nem szigorú tiltásokkal**, az emberi tevékenység megszüntetésével szeretné megóvni természeti értékeinket. Éppen ellenkezőleg, számos Natura 2000 területen, az emberek folytathatják a természeti erőforrások használatát. Sok esetben, bizonyos élőhelyek és fajok fennmaradása egyes Natura 2000 területeken éppen a hagyományos mezőgazdasági munkálatoknak köszönhető.

Azokat a megoldásokat keresi, amelyek úgy szabályozzák az emberi tevékenységet, hogy az élővilág a lehető legkisebb mértékben károsodjon.

A Natura 2000-es hálózatot két területtípus alkotja:

- **SCI** (*Sites of Community Importance* – **Különleges Természetmegőrzési Területek**), amelyeket a természetes élőhelytípusok (231 élőhelytípus) és a vadon élő fajok (több mint 800 faj) védelmére jelöltek ki.
- **SPA** (*Special Protection Areas* – **Különleges Madárvédelmi Területek**), amelyeket több mint 200 madárfaj védelme érdekében hoztak létre. A madarak azért kaphattak ilyen kiemelt szerepet a Natura 2000-es hálózatban, mert védelmük révén sok más élőlénycsoport védelme is megvalósul, mintegy ernyőként védve azokat.

Ezen két területtípus összessége alkotja a Natura 2000-es területeket, amelyekben specifikus intézkedésekkel igyekeznek megőrizni a közösségi jelentőségű, védett fajokat és élőhelytípusokat.

Az EU és Románia Natura 2000-es területei megtekinthetők a <http://natura2000.eea.europa.eu> címen.

A következő intézkedések segíthetnék a tűzok védelmét

- Legfontosabb a tűzok élőhelyeinek védelme (élőhelyek megőrzése, fragmentáció kiküszöbölése)
- A költő és dürgőhelyek zavartalanságának biztosítása
- Az elektromos légvezetékeket földkábelre kell lecserélni, vagy megfelelően láthatóvá tenni annak érdekében, hogy elkerüljük a nekirepülés okozta pusztulást
- A tájhasználókat megfelelő támogatásokkal érdekeltté kell tenni abban, hogy természetbarát módon gazdálkodjanak:
 - ▷ Élőhelyein körültekintően kell megválasztani a vetésszerkezetet. Megfelelő lehet pl. a jelenlegi támogatási rendszerben is szereplő arány: legalább 20% kalászos gabona, min. 40% évelő kultúra (lucerna, lóhere, hüvelyes takarmány keveréke évelő fűfélékkel), min. 10% repce
 - ▷ A gépi munkálatok idejét szabályozni kell, hogy a kotlás alatt és a fiókák röpképtelensége idején ne veszélyeztessék a sikeres költést
 - ▷ Amennyiben a mezőgazdasági munkák elvégzése során fészkek kerülnek elő, a fészkek környékén védőzónát szükséges kijelölni
 - ▷ Repce ültetésével biztosítani kell a téli táplálékot a madaraknak. Ha rendelkezésre áll a téli táplálék, akkor kisebb eséllyel vonulnak el, és megelőzhető a vonulással sokszor együtt járó elhullás
 - ▷ A Vegyszermentes termelés biztosíthatja, hogy rendelkezésre álljon rovertáplálék, amely a fiókák felneveléséhez elengedhetetlen, de kifejlett egyedek számára is nagyon fontos a vegetációs periódusban
 - ▷ Rossz minőségű szántókat érdemes gyepké alakítani, mivel ezek nem művelhetőek gazdaságosan. A gyepek arányának javításával növekedik a tűzok számára fontos élőhelyek területe.

Mit tehetnek az lakosok?

- Extenzív művelési technikák választása (kevés vegyszerhasználat, természetes trágya, változatos kultúrnövények)
- Agrárkörnyezetvédelmi csomag igénylése, a követelmények betartása
- Gyepek megőrzése
- Zavarás csökkentése
- Hóborítás esetén a táplálék hozzáférhetővé tétele a madarak számára

Egyéb természeti értékek

Réti csík (*Misgurnus fossilis*)

Őshonos európai halunk. A réteknék is nevezett, tavasszal vízzel borított, de szárazság idején nagyrészt kiszáradó mocsarak jellemző faja. Előfordul sekély tavakban, öreg holtágakban és iszapos csatornáknban, valamint a nagyobb síksági folyók hullámtéri gödreiben is, de a főmederben viszont ritkán található meg. A lárvák külső kopolyúbojtjai, illetve az idősebb halak bél-légzése lehetővé teszi számukra az oxigénszegény vizek elviselését. Valamikor közkedvelt böjti eledel volt a réti csíkból készült csíkos káposzta. Abban az időben a halászat külön ága, a csíkászat foglalkozott a mocsarakban tömegesen élő réti csík fogásával. A kiszáradó mocsarakban, holtágakban az iszapba fúródva vészeli át a száraz periódust. Erre utal a faj latin nevében a fossilis szó, mely ásott halat jelent, ugyanis ezekről a helyekről a környékeliek kiásták száradó iszappból a csíkokat. A vízből kivéve gyakran egy síró hangot ad ki. A mi térségünkben elsősorban a nagyobb csatornákból, kotort erekből került elő.

28

Szalakóta (*Coracias garrulus*)

A szalakóta EU szinten és országosan is védett. Jelentős állományai Romániában a Kárpátokon kívüli térségekben vannak, Erdélyben csak ritkán, vonulásban mutatkozik. Az ország nyugati fertályában, a Partiumban és a Bánságban is néhány éve már csak néhány elszórt pár fordult elő. Az itt zajló nemzetközi projekt keretében meghozott védelmi intézkedéseknek, többek között a számára kihelyezett többszáz műodúnak köszönhetően a Bihar megyei állomány is elkezdett növekedni és terjeszkedni. Jelenleg Szalonta-Cséffa térségében él a harmadik legjelentősebb állomány a fajnak, ami az ország nyugati részét illeti.

Réti fülesbagoly (*Asio flammeus*)

Romániában nagyon ritka bagolyfaj, évente alig néhány tíz példányt figyelnek meg országosan. Szalonta környékén rendszeresen előkerül, bár az inváziós évek kivételével, amikor a különösen sok pocok hatására többfelé költ, elsősorban csak télen találkozhatunk vele. Az egyetlen hazai bagolyfaj, amely fészket is rak. Egy talajmélyedést kapar, amelyet fűszálakkal bélel elsősorban különböző típusú gyepeken, de akár agráréőhelyeken is. Táplálkozása mezőgazdasági területekhez köti, így számára is nagyon fontos veszélyeztető tényező a mezőgazdaság vegyszerhasználata vagy a monokultúrák térhódítása.

29

Hamvas rétihéja (*Circus pygargus*)

Ugyan szinte az összes európai országban költ, mindenhol ritka, Romániában a becsült állomány száz pár alatt van. A tűzokhoz hasonlóan, életmódját tekintve eredetileg síkvidéki gyepekhez kötődik, de manapság gyakran szántóföldi kultúrákban költ. Kiválasztott élőhelyén a földön fészkel, így szintén jelentős hatással van rá a mezőgazdaság, mert a korai betakarítási munkák jelentős veszélyt jelentenek a fészkeire. Nagyszalonta határában rendszeresen költ, pocokgradációs években akár meg többszöröződhet a helyi fészkelőállomány.

Parlagi pityer (*Anthus campestris*)

Ez a faj egy kissé jellegtelenül kinéző madár, amely ugyan nem túl gyakori, de szerencsére még nem is nagyon ritka. Más térségekben akár szántóföldi környezetben is költ, felénk elsősorban gyepeken vagy parlagon, ugaron telepszik meg. A gyepek feltörése és a mezőgazdaság intenzifikálása veszélyezteti leginkább ezt a madarat is, melynek állománya az egész EU-ban megiritult, ezért uniós szinten védett. A szalontai szikes pusztákon többfelé megtalálható.

Mocsári teknős (*Emys orbicularis*)

Az egyetlen őshonos vízi teknősünk. Álló vagy lassú folyású vizek part menti növényzetét kedveli, ahol fiataljai menedékre és táplálékra találnak. A homokos, laza talajra a tojásrakáshoz van szüksége, amiket a nap melege költ ki. Szívesen napozik vízben lévő farönkökön vagy napos, zavartalan partoldalakon. Térképünkben lecsapolták a természetes élőhelyeit, a valamikor nagy kiterjedésű mocsarakat, ezért olyan másodlagos élőhelyekre szorult, mint amilyenek a nagyobb, bővíző csatornák, illetve halastavak. Ezért, a számára ma fontos élőhelyet biztosító csatornák teljes kotrása, jelentős veszélyforrás. A nagyszalontai határban is elsősorban a nagyobb csatornában és szabályozott erekekben (Kölesér, Korhány) lehetünk rá.

Ürge (*Spermophilus citellus*)

Ugyan még múlt század közepén kártevőként tartották számon és különböző módszerekkel (pl. ürgeöntés) próbálták állományát csökkenteni, mára nagyon ritka, szigorúan védett faj lett. Védelme más fajok számára is fontos. Üregeit kétélűek és hullók is használják menedékként. A kerecsensólyomnak, parlagi sasnak és a molnárgörénynek is az egyik legfontosabb táplálékállata. Nagyszalonta környékén rendkívül ritka, mindeddig kizárólag Barmód pusztától keletre, Kőtegyán magasságában, az államhatárhoz közeli gyepeken került elő, de a Partiumban még jelentős állományai vannak, például a Sebes Körös alsó folyása mentén.

Kiszéskű aszat (*Cirsium brachycephalum*)

Korábban a Pannon medence endemikus fajának tartották, de az utóbbi időben megtalálták Erdélyben is. Elsősorban szikes réteken, mocsárréteken, mocsarakban találkozhatunk vele. Főként az élőhelyeinek kiszáradása és a beszántás veszélyezteti. A szalontai gyepeken sem sűrűn fordul elő a túlságosan intenzív legeltetés miatt, ezért inkább több éves parlagok nedvesebb foltjaiban, szikes jellegű, mocsaras mezsgyékben jelenik meg.

Nagy szikibagoly (*Gortyna borelii*)

Ugyan bagolynak hívják, mégsem madár, hanem lepke. Mégpedig a kontinens leginkább veszélyeztetett lepkefajai közé tartozik. Legnagyobb számban a Kárpát-medencében fordul elő. Elsősorban szikes réteken, szikesedő mocsárréteken él. Nagyszalonta környékén is ilyen élőhelyeken fordul elő. Hernyójának egyetlen tápnövénye az a sziki kocsord, amelynek helyenként még szép állományai vannak a szalontai pusztában. A gyepek beszántása, a nem megfelelő gyepgazdálkodás, az intenzív legeltetés erősen veszélyeztetik fennmaradását.

© Deli Tamás

Kis őrgébics (*Lanius minor*)

A kis őrgébicsnek az EU területén Romániában van a legnagyobb állománya. Sík és dombvidéki fajként a Kárpátok kivételével szinte az egész országban előfordul. Nyugat-Európában már nagyon megfogyatkozott a száma, amely elsősorban a rovaráplálék megfogyatkozásának köszönhető, amely az intenzív mezőgazdasági termelés következménye. Emellett a költőhelyeül szolgáló fasorok kivágása is hátrányosan érinti. A nagyszalontai határra jellemző akácfontok, elhagyott tanyák helyén felnőtt facsoportok jellemző költőfaja.

Kalendárium

Január

Mi történik a természetben?

Ha madáretetőnk van, ne feledkezzünk meg az etetés folyamatosságáról! Nagyon sok madárfaj látogathatja meg etetőinket: erdei pinty, téli pinty, széncinege, kék cinege, vörösbegy, fekete rigó, zöldike, tengelic.

A madáretető környékén hagyott jelekből megfigyelhetjük, hogy milyen madarak voltak látogatóink, akiket nem sikerült meglátni. A pinty-félék helyben fogyasztják el a napraforgót, ezért rengeteg héj marad utánuk az etetőben. A cinegék elszállnak a maggal egy közeli fára vagy bokorra, így azok alatt található leesett napraforgó héj.

A vastag hóréteg esetében, mi is hozzájárulhatunk a bizonyos madarak és más állatok túléléséhez, ha leseperjük a havat bizonyos gyepekről és kultúrákról (repce, lucerna).

meglátni őket, mivel nagyon alacsony a növényzet. Hó borítás esetén gyakran láthatjuk őket együtt őzekkel. Az őzek patájukkal elkaparják a havat és ezzel tűzokok számára is hozzáférhetővé teszik az alatta megbújó növényi táplálékot. Szinte kizárólag zöld növényi részeket fogyasztanak, elsősorban repcét, ilyenkor még lucerna is lehet, de a be nem takarított káposztát sem vetik meg.

Vastag hó borítás esetén elvonulnak, mivel nem jutnak kellő mennyiségű táplálékhoz. Erre az utóbbi tíz évben nem volt példa Szalontán.

© Motkó Béla

Mi történik a tűzokkal?

A tűzokok ilyenkor nagy csapatokban együtt táplálkoznak. Ebben az időszakban a legkönnyebb

Február

Mi történik a természetben?

A hónap vége felé a legkorábban megjelenő kétélűteket, a dunai gőtét és a pettyes gőtét már megfigyelhetjük.

A szarka, holló és más varjú fajok korán kezdenek fészkeik építésébe, mivel állandó madarak. Megfigyelhető, amint fészkeanyagot hordanak csőrükben.

Mi is segíthetjük őket. A február – márciusban végzett kerti munkálatok során felgyűlt ágakat ne dobjunk el, hanem szórjuk szét a varjú fészkek közelében. Ezzel a vércsüket, erdei fülesbaglyokat is segítjük, mivel jellemző módon a varjak által épített fészkekben költenek, miután azok kirepítették fiókáikat.

A rövidtávú vonuló madarak kezdenek visszatérni: bíbic, mezei pacsirta, barázdabillegető. Az első tavaszi madaraink közül a mezei pacsirtát hallhatjuk meg legelőször. A hosszútávú vonuló jeladós madarakat nyomon követhetjük a satellitetracking.eu oldalon.

Figyeljük meg, környékünkön hol találhatóak fecskefészkek. Készíthetnek a gyerekek fecsketérkép, majd nyomon követhetik, hogy mi történik a fészkekben. Tájékozassuk a lakosokat a fecskepelenka hasznosságáról, amelynek köszönhetően nem potyogtatnak nem kívánt helyre a madarak. Ezzel csökkenthetjük az esélyét annak, hogy leverik a fészket vagy elzavarják a madarakat.

© Motkó Béla

Mi történik a tűzokkal?

A januárihoz hasonlóan csapatokban táplálkoznak főként repce földeken, ha rendelkezésre áll. Február vége felé az idősebb kakasok nagy részénél már elkezdene láthatóan hosszabbodni

a bajsztollak, felveszik nászruhájukat. Ilyenkor a méretén kívül, tollazatukban is jelentősen különböznek a tyúkoktól.

Ha szokatlanul meleg van, akkor a csapatok már ilyenkor is szétválhatnak.

Március

Mi történik a természetben?

A kételtűek többsége ebben az időszakban jelenik meg és megkezdik szaporodási időszakukat. *A természetben járva megfigyelhetjük az általuk lerakott petecsomókat (levelibéka, zöld varangy, erdei béka).*

A legtöbb kételtű (pl. **a götéek és a varangyok**) ebben az időszakban vonulnak a telélőhelyükről szaporodó területükre. A tömegesen vonuló békák érdekes látványt nyújtanak. Gyakran utakon is átkelnek, amely nagyon veszélyes számukra. *Ebben az időszakban érdemes békamentő akciókat szervezni és „átsegíteni a varangyokat az úton”.*

Melegebb márciusi napokon különleges zenei aláfestést nyújt a vöröshasú unkáik kórusa. A hímek az énekük segítségével csalogatják közelebb a nőstényeket, és egyben jelölik a territóriumukat is

Tavaszi madárvonulás kezdete.

A fehér gólyák érkezésére is lehet már számítani. *figyeljük a gólyafészkeket. A gyerekek versenybe szállhatnak, hogy ki látja a legkorábban visszatérő gólyát.*

Madárbarát kert teendői:

Ha kellően felmelegedett az idő, fejezzük be a madáretetést.

Felhelyezhetjük a fecskepelenkákat.

Ilyenkor érdemes fás szárúakat ültetni. A hibernáló kisemlősök is ébrednek, az **ürge is előjön** téli, eltömített járataiból. Egy kis szerencsével, a mezőgazdasági területeken **hőrcsögöt** láthatunk.

Mi történik a tűzokkal?

Táplálkozásukban kezdenek átállni lucernára, mivel az ilyenkor már kezd kihajtani, a repce pedig fogyatkozik. Kezdenek megjelenni a rovarok is, azt is elkezdik fogyasztani. Szükségük is lesz magas energiatartalmú táplálékra, hiszen kezdődik a dűrgési és költési időszak, ami majd sok energiát kíván mind a kakasok, mind a tyúkok számára.

Ha enyhe időjárás van, akkor a kakasok elfoglalják dűrgőhelyeiket. Csatározás is lehet a kakasok között a dűrgőterekért (lekek), mivel a fiatal, ivaréretté váló kakasok is próbálnak helyet foglalni maguknak, az öregek pedig próbálják megtartani tradicionális lekjeiket. A hónap vége felé elkezdődik a dűrgés, de ilyenkor még kis intenzitással.

© Matkó Béla

Április

Mi történik a természetben?

Az első pillangók is a szemünk elé kerülhetnek. Legkorábban a citromlepké és a nappali pávaszem. **Zöld levelibékák** tömegesen énekelnek ebben az időszakban, jellegzetes hangzavart okozva.

A **legtöbb hulló** faj ilyenkor már **aktív** (fürgé gyík, zöld gyík).

*Megfigyelhetjük a **mocsári teknősök** mozgását is vagy akár pázásukat is*

A madarak szaporodási időszaka a tavaszi hónapokra esik. Ilyenkor **madárdaltól** hangos a vidék. A madáréneknek fontos szerepe van a párválasztásban és territórium (a költési időszakra „foglalt” terület a fajtársakkal szemben) jelölésében.

A madarak többnyire nappal énekelnek, de **éjszaka is hallhatunk** madárdalt. A fülemüle tipikusan éjjel éneklő madár. Vannak olyan urbanizálódott (településeken élő) madárfajok is, amelyeknek hangját a nappali zajszennyezés miatt manapság éjjel is hallhatjuk, mint pl. feketerygó, széncinege

Ilyenkor még nem késő szalakóták és a kék vércsék számára odút kihelyezni.

Figyeljük meg és jegyezzük fel, hogy az udvarunkon/környékünkön milyen madarak kezdenek költésbe. Ki figyel meg több madárfajt?

A tavaszi szántáskor megfigyelhetjük, hogy milyen madarak szedegetnek, főként rovarokat, az ekenyomon járva.

Mi történik a tűzokkal?

Ha még eddig nem tették meg, akkor a kakasok elfoglalják dűrgőhelyeiket, ahol eleinte csak táplálkoznak és néha dűrognék. Az idő előrehaladtával folyamatosan nő a dűrgési intenzitás, ez a dűrgés fő időszaka. Ilyenkor már a tyúkokkal is párzanak szépen sorban. Sikeres párzást követően a tyúkok elhagyják a leket és általában a közelben vagy néhány kilométeres körzetben fészkelőhelyet választanak. Ott egy kicsi üreget kaparnak és csupasz földre rakják le a tojásaikat, majd megkezdődik a kotlás.

Május

Mi történik a természetben?

Ilyenkor a virágos rétek rovarokban, köztük lepkefajokban is bővelkednek. *Megszámolhatjuk, hogy a környéken vagy egy adott gyepen hány lepke fajt lehet látni.*

Május végén, június elején, az átalakult kisbékák tömegesen hagyják el a vizeket és kelnek át az utakon (pl. zöld varangy).

A legtöbb énekesmadár kétszer (esetleg háromszor) költ egy évben. Az első fészkeljüket ebben az időszakban repítik és másodköltéshez többségük új fészket épít. Ezért láthatunk gyakran ebben az időszakban madarakat fészekanyagot hordani.

Pillantsunk be a kihelyezett madárodútkba. Megfigyelhetjük a tojásokat vagy a fiókák fejlődését.

Mi történik a tűzokkal?

A tyúkok kotlanak, a tojások kikeléséhez 25-28 nap szükséges. Ebben az időszakban a fészek közelében táplálkoznak. A kakasok igyekeznek a közelben maradni arra az esetre, ha megghiúsulna a költés, hogy tudjanak újra párzani a tyúkkal. Hiszen mindkét szülőnek fontos, hogy a genetikai anyagát továbbadja. Ezért előnyös a kakasok számára, ha a tyúkok a lek közelében csoportosan költenek.

A hónap végéig a fészkeljüket több mint feléből ki kelnek a fiókák.

Az öreg madarak egyre nagyobb mennyiségben fogyasztanak rovar táplálékot. Szükségük is lesz a magas energiatartalmú táplálékra, mivel a költési időszak után kezdődik a teljes vedlés, ami nagyon igénybe veszi a madár szervezetét.

Ebben az időszakban különösen érzékenyek a zavarásra.

Június

Mi történik a természetben?

A hónap végére a legtöbb madárfaj egyedei kiröptetik utolsó fészekaljukból is a fiókákat. Végéhez közeledik a költési időszaknak. A madaraktól hangos tavasz után **elcsendesül** az erdő, mező.

A figyelmes szemlélőnek úgy tűnhet, hogy megnő az ürgék száma egy-egy területen. Ez nem véletlen, ilyenkor jönnek elő az idén született kölykök az ürgelyukakból.

Vakáció előtt egy utolsó kirándulás alkalmával természet detektívekké alakulva *állatok jelenlétére utaló nyomokat* (különböző lábnyomokat, madártollat, kismélsők járatait, rágásnyomokat, özfekvést, vaddisznó dagonyát...) *kereshetünk a természetben.*

Mi történik a túzokkal?

A később költésbe kezdett madarak fiókái is ki kelnek. Ilyenkor még nem tudnak repülni, a tyúk vezetgeti őket. Két hetes korukig kizárólag rovar táplálékot fogyasztanak, ami biztosítja a gyors növekedésükhöz szükséges fehérje és energiaforrást. A korai költésből származó fiókák már ebben

a hónapban elérhetik röpképességüket.

A kakasok, mivel már ilyenkor lejárt a dürgés és nincs szükségük a nászruhájukra, elkezdik lecserélni és szerényebb tollazatba vedlenek át. Bajusztollakat elhullajtják, vöröses színük kevésbé intenzív lesz. Tollazatuk hasonló lesz a tojókéhoz, csak a méretbeli különbségnek köszönhetően lehet megkülönböztetni őket.

A különböző gépesített mezőgazdasági munkálatok (kaszálás, aratás, gépi öntözés) ebben az időszakban jelentik számukra a legnagyobb veszélyt.

Július

Mi történik a természetben?

Ugyan még csak most kezdődik az igazi nyár, de az énekes nádiposzták már elindulnak Afrika felé.

Segíthetünk a madaraknak könnyebben átveszteni a meleg nyári hőséget, tegyük ki itatót, madárfürdőt a kertbe, udvarra. Az itatónál jól lehet figyelni a madarakat, a madarak fürdőzése minden korosztály számára nagy élmény.

Új ürgelyukak jelennek meg, a fiatalok ebben az időszakban hozzák létre saját járatrendszerüket rövid fűvű gyepeken, legelőkön vagy töltéseken.

Egyes években kifejezetten megnő bizonyos rágszálófajok száma a természetben. Ebben az időszakban könnyen megfigyelhetjük a különböző ragadozómadár-fajokat, pl. egerészölyveket vagy vércséket, amint vadásznak a mezőgazdasági területeken.

Mi történik a tűzokkal?

A fiókák nagy része ebben a hónapban éri el a hathetes kort, amikor röpképesé válnak. Ugyan tudnak repülni, de továbbra is az anyjukkal együtt mozognak.

A tojóknak ilyenkor már kevesebb energiát kell fordítani az utódokra, így ők is elkezdhetik a vedlést, ami sok energiát kíván a madár szervezetétől. A tűzokok a költési időszak után teljes vedlést folytatnak, ami azt jelenti, hogy a test és evezőtollaikat is kicserélik. Az evezőtollak cseréje meghatározott sorrendben történik, hogy ne veszítsék el közben röpképességüket.

© Motkó Béla

Augusztus

Mi történik a természetben?

A nyár végére kelnek ki a különböző hulló fajok tojásaikból. Ilyenkor nagyobb számban figyelhetünk meg kisebb példányokat (pl. fűrgé gyík, zöld gyík).

Minden madárfaj befejezi a költési időszakot, a vonuló fajok felkészülnek az őszi vonulásra. A fehér

golyák is elkezdnek gyülekezni, nagy csapatokba verődnek, együtt táplálkoznak és kóborolnak. A hónap vége felé akár már elindulhatnak Afrika felé. Ebben az időszakban a kisemlősök közül, a monogám **güzüegér** készíti jellegzetes **hordásait**, elsősorban mezőgazdasági területeken. Különleges megfigyelni a növényi részekből, magvakból

© Motkó Béla

készült kupacokat, amelyeket földdel takar be. A hordások körül járatok figyelhetőek meg, amelyet max. 20-30 egyed használ.

Mi történik a tűzokkal?

Elkezdenek csapatba állni a madarak. A tyúkok a fiókákkal, a kakasok egymással. A kakasok ebben a hónapban fejezik be a vedlést.

Szeptember

© Motkó Béla

37
:
:

Mi történik a természetben?

A fiatal sáskák erre az időszakra nőnek könnyebben észrevehető méretűre. Ilyenkor sok madárfaj (gyurgyalag, szalakóta, tövisszúró gébics, seregély, fehér gólya) vadászik rájuk a rövidebb fűvű gyepeken.

Tömegesen figyelhetők meg **apró gyíkok** (fürgégyík, zöld gyík). Ne nyúljunk hozzájuk, mert könnyen ledobják a farkukat.

Vonuló madarak dél felé tartanak

Egyes madárfajok **vonuló felhőként** figyelhetők meg, mint pl. a Földközi tenger partvidékére igyekvő seregélyeket.

A bokros növényzet közül hallhatjuk a **fekete rigók** halk énekét (tavasszal a költési periódusban sokkal hangosabban énekelnek). A feketerigók öltözete ilyenkor elég „toprongyos” lehet, mivel ilyenkor vedlik testtollaikat.

Ilyenkor érdemes **madárodúkat készíteni** és ki-

helyezni, mivel a költési időszakig jobban megismerhetik a madarak és nagy eséllyel választják költőhelyüknek.

A már **régebben** kihelyezett műodúkat a költési időszak végeztével érdemes **kitakarítani**, hogy télen éjszakázásra is használhassák a madarak.

Sok kisemlős is megkezdja a **hibernálását**. Pl. a rövidfüvű puszták védett, Natura 2000 jelölőfaja, az **ürge** sem lesz többé tápláléka a ragadozó madaraknak.

Mi történik a tűzokkal?

Csapatokban táplálkoznak. A fiókanevelés miatt a tyúkok később megkezdődött vedlése ebben a hónapban fejeződik be. Lokális mozgások is előfordulhatnak, hogy megfelelő táplálkozó helyeket találjanak. Fokozatosan áttérnek növényi táplálékra, mivel nincs is szükségük annyi energiára és nem is áll rendelkezésre már olyan mennyiségben állati táplálék (rovarok száma csökken).

Október

Mi történik a természetben?

A kételtűek és hullók is megkezdik hibernálásukat és már nem láthatjuk őket. A fiatalabb példányok tovább maradhatnak szem előtt, mivel az ő testük még könnyebben felmelegszik az aktivitáshoz szükséges hőmérsékletre.

A rövidtávú vonuló madarak is lassan útnak indulnak és eltűnnek a szemünk előtt: házi rozsdafarkú, csilp-csalp fűzike, barátposzáta.

Az ősz folyamán az ember közelébe húzódnak a széncinegék, így gyakrabban figyelhetjük meg őket.

Ha **madárbarát kertet** szeretnénk kialakítani, most érdemes a fákat és cserjéket ültetni. Ültetéskor

figyeljünk a gyökerek épségére, majd alaposan öntözzük meg őket.

Gondoljunk a **madáretető karbantartására** vagy elkészítésére. *Érdeemes beszerezni az etetéshez a napraforgó magot. Hullott alma szedést is szervezhetünk, a gyümölcs jó eleség télen a rigók számára.*

Mi történik a tüzokkal?

Erre a hónapra már a későn kelő vagy lassabban növekvő fiókák is elérik teljes testméretüket. Érdekes látvány, hogy ilyenkor a fiatal kakasok már jóval nagyobbak a tyúkoknál, akikkel továbbra is egy csapatban táplálkoznak.

November

Mi történik a természetben?

A fák, bokrok lombjának lehullása után észrevehetővé válnak a tavasszal és nyáron épített fészkek. Hallani lehet a vadludak hangját. Északon fészkel-

nek, és a telet közép és dél Európában töltik ott, ahol nem fagnak be a tavak.

Az ország nyugati részén, a szerencsések daru csapatokat is láthatnak, jellegzetes hangjuk akár sötétedés után is felismerhető.

A települések fenyőfáin, tujáin megjelenhetnek a csapatosan teelő erdei fülesbaglyok. *Részt lehet venni a teelő erdei fülesek számlálásban.*

A baglyok tartózkodási helyének környékén érdemes *baglyköpeteket gyűjteni*. Nem csak az erdei fülesek nappalozó helyein, hanem padlásokon és akár templomtornyokban is. A köpetek kicsi sárgabócnak néznek ki, tartalmazzák a baglyok számára emészthetetlen kisemlős csontokat. *Kesztyűben lehet őket bontani és megvizsgálni tartalmukat.*

Mi történik a tűzokkal?

Különösen száraz években, amikor a repce vetés tönkremegy, nagyon fontos táplálék számukra a lucerna. A zöld növényi részek mellett még rendelkezésükre állnak a szántókon betakarítás után maradt különféle magvak.

December

Mi történik a természetben?

Téli a vendégek érkeznek hozzánk északról (Költőhelyeiken miénknél is hidegebb és vastagabb hóréteg van, ezért nálunk töltik a telet). Pl.: fenyőrigó, fenyőpinty, csíz, süvöltő, csonttollú.

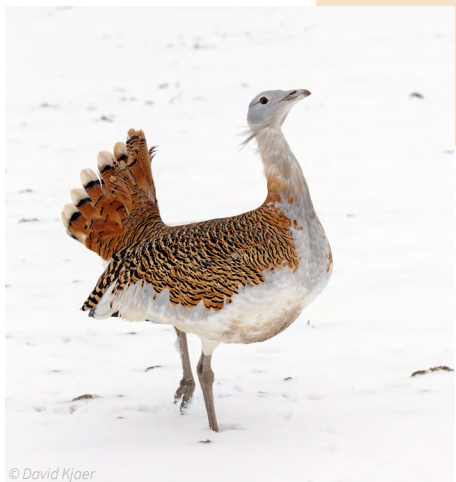
A őszi-téli időszakban találkozhatunk nagyobb vegyes madárcsapatokkal, amelyeket több madárfaj (pl. gyakrabban széncinege, kékcinege, de őszapó, csuszka, fakopáncsok is csatlakozhatnak) alkot, együtt keresve táplálékot.

December elején vagy az első fagyok beálltával érdemes kihelyezni és **eleséggel** feltölteni a **madáretetőket**. Figyeljünk, hogy macskák számára ne legyen elérhető. A napraforgómag mellett még almával, szalonnával, dióval is etethetjük a madarakat. *Készítsünk fajlistát az etetőn látott madarokról!*

Mi történik a tűzokkal?

Életmódjuk a novemberihez hasonló. Megkezdik a téli részleges vedlést, ilyenkor csak a kontúrtollakat cserélik és kakasoknak megjelennek a bajsztollai. Vastag hó borítás esetén aktivizálódhat

vonulási ösztönük és elvonulhatnak a Mediterránumba vagy a Balkánra. Nagy fagyok esetén a tollazatukra fagyott csapadék miatt ideiglenesen elveszíthetik röpképességüket.

© David Kjaer

A ROHU-14 – The Nature Corner

A természeti értékek megőrzése, védelme és népszerűsítése Nagyszalonta-Békéscsaba határmenti térségben, projekt az Interreg V-A Románia-Magyarország Program keretében valósul meg (www.interreg-rohu.eu), az Európai Unió támogatásával, az Európai Regionális Fejlesztési Alap, valamint a programban résztvevő két tagállam társfinanszírozásával.”

Szerkesztette: Kelemen Katalin, Papp D. Judith

Írta: Kelemen Katalin, Nagy Attila, Papp D. Judith

Borító grafikák: Kókay Szabolcs

Fotók: a nem feliratozott fotók szerzője a Milvus Csoport Madártani és Természetvédelmi Egyesület

Felelős kiadó: Milvus Transilvania Vest

2019

www.dropia.eu